د پښتو

د زده‌کړی اساسی قابلیتونه

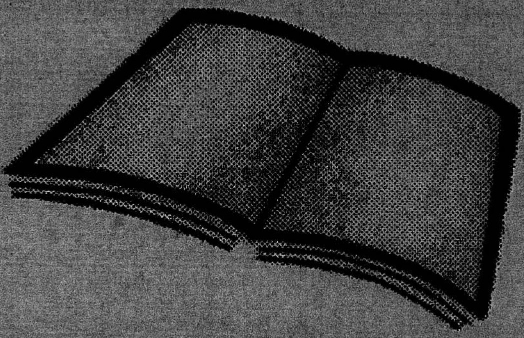

شپږم ټولګی

بِسۡمِ اللّٰهِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِيۡمِ

سريزه

دا کتاب د ښوونکي له دری، پښتو او رياضی د مؤخذ کتابونو د سلسلی څخه يو کتاب دی کوم چې په ۱۹۹۹ کال د تجربه کارو افغانی تعليم يافته پوهانو د يوی ډلی پواسطه ترتيب شوی تر څو له ښوونکو سره د لازمی قابليتونو په زده کړه او پوهه کې مرسته وکړي کوم چې د لومړنيو تعليماتو پروګرام په تدريس کې ضروری دي. دا مواد د ډول ډول موادي منابعو په اساس په خاص ډول د موجوده افغانی لومړنيو درسی کتابونو څخه ترتيب شوی دي.

دا انکشافی کتابونه په لاندې ډول ترتيب شوی دي.

- پدی برخه کی شپږ کتابونه (د اول تر شپږم ټولگی پوری) موجود دي چې هر يو يې د يو ټولگی لپاره دی.
- هر کتاب يې د ژبی د قابليتونو په يو لست مشتمل دي چی دا قابليتونه د مربوط ټولگی د سويی ښکارندوی دی، او ښوونکی سره په دی هکله مرسته کوی چې کوم لازمی قابليتونه بايد تدريس شي.
- د لومړی ټولگی لپاره قابليتونه عبارت دي له د لوستلو آمادگی، د مهارتونو زده کول، او د ليکلو مهارتونه (انشأ).
- دوهم نه تر شپږم ټولگي پوري قابليتونه عبارت دي له:

اوریدل او لوستل، لغات، د مفاهیمو درک کول، گرامری جوړښتونه، املأ او انشأ.

- د پنځم او شپږم ټولگیو لپاره د مطالعې مهارتونه اضافه شویدي.

په لست کې ذکر شوو قابلیتونو هر یو په خاصو لسانی مهارتونو تقسیم شوی دي تر څو چې د ماشومانو مختلفو سویو انکشاف ته ځواب ووایي. د ښوونکی سره په پوهه کې مرسته کوی چې کوم مشخص لسانی انکشافی مهارتونه ضروری دي چې باید په هر ټولگی کې وښودل شي.

د هر ټولگی کتاب د هغه لسانی انکشافی مهارتونو مثالونه وړاندی کوي چې سرته رسول یې په یو خاص ټولگی کې ضروری دي.

- دا مثالونه په لومړی ټولگی کښې د تورو، کلمو او لندو متنونو په باره کې دي.
- د دوهم ټولگی څخه تر شپږم ټولگیو پوری مثالونه په لاندی ډول ترتیب شوی دي:

د مفاهیمو درک:

کم لوسته متنونه د مفاهیمو د درک د سوالونو سره چې د اوریدلو او لوستلو مهارتونه د مفاهیمو د درک په اړوند وازمایي.

گرامری جوړښتونه:

ګرامری جوړښتونه د تمرینونو هغه مثالونه وړاندی کوي چې تدریس یې د هر ټولګی په سویه ضروری دی.

املا ء:

د املا ء د خاصو مقرراتو او قوانینو هغه مثالونه وړاندی کوی چې په تدریج سره مغلق او مشکل کیږي.

انشأ:

- د لیک د تمرینونو مثالونه وړاندی کوې چې په تدریج سره مغلق او مشکل کیږی.

دا مثالونه ښوونکي سره په لاندی ډول مرسته کوي:

- دا امر یقینی کوی چی ټول ښوونکی مربوط مهارت په یو ډول استعمالوی .
- ښوونکي کولای شی چی دا مثالونه د دی لپاره چی آیا زده کوونکي مربوط مهارت زده کړی ده یا نه؟ استعمال کړی.
- ښوونکی کولای شی چی د دغه مثالونه په شان نور تمرینونه زده کوونکی لپاره جوړ کړی.

دا مؤخذ کتابونه نه یوازی د ښوونکو د استعمال له پاره دی بلکه د ښوونکو روزونکی هم ورڅخه استفاده کولای شی. چی د دې کتابونه

څخه د زده کوونکی د پوهی د آزموینی د پاره هم کار واخلی تر څو
چې د زده کوونکی مهارتونو ته انکشاف ورکړای شي.
ښوونکی کوولای شی چه اضافی مثالونه د تمرینونه له مخی جوړ کړی.

مفتیش (سوپروایزر) د دی لپاره مثالونه استعمالولای شی، چې معلوم کړی
ماشومان په لسان کی لازمی قابلیتونه زده کړی دی یا نه؟
ترتیب کوونکی پدی هیله دی چی ټول افغانی ښوونکی به ذکر شوی مواد
(کتابونه) له ماشومانو سره د کار کولو په برخه کی مفید او گټور ومومی.

دا کتابونه د لاندیني موسسو په ګډون ترتیب شوی دي:

OI/HEP	Ockenden International	
	Hangu Education Program	د هنګو د ښووني او روزني پروګرام
UNCHS/ Habitat	United Nation Center for Afghanistan	هبېتات
IRC	International Rescue Committee	د ژغورني نړېواله کمیته
SCA	Swedish Committee for Afghanistan	د سوېډن کمیته د افغانېستان دپاره
SAB	Solidarite Afghanistan Belgium	د بلجېم سره د همبستګی اداره
GTZ-BEFARE	Basic Education for Afghan Refugees	د افغان د مهاجرو لپاره اساسی زده کړې
AIL	Afghan Institute of Learning	د افغان آموزشی انیستیتوت
CARE	Cooperative Assistance Relief Everywhere	پاملرنه
PSD	Partners for Social Development	د اجتماعی ترقی همکاران
SCF-US	Save the Children Federation - US	د ماشومانو د حمايي موسسه
NAC	Norwegian Afghanistan Committee	ناروی کمیته د افغانستان له پاره
ECAR	Education Committee for Afghan Refugees	د افغان مهاجرینو د ښووني او روزني کمیته

AMNA	Creation of the Pilot Schools in Afghanistan	د نمونه يي ښوونځيو تشكيل په افغانستان كي
HCI	Human Concern International	د بشری مرستو بين المللی موسسه
Unicef	United Nation Children Fund	يونيسف
CCA	Cooperation Center for Afghanistan	متا
ASC	Afghanistan Study Center	د افغانستان د مطالعاتو مركز
ISRA	Islamic Relief Agency	د اسرا اسلامی خيريه موسسه
	Afghan Teachers and Schools Union in Quetta	د كويته د افغانی ښونځيو او معلمينو اتحاديه

د پښتو د زده کړې اساسي قابلیتونه
شپږم ټولګی

د اوریدلو او لوستلو مهارتونه:
ماشوم به وکولای شي چې:
- د پښتو د خاصو آوازونو مشخصات وپیژني او استعمال یې کړئ.

لغات:
ماشوم به وکولای شي چې:
- د یو متن څخه لغات په مختلفو متنونو کې استعمال کړي.
- د متن څخه د لغاتو استعمال ته د هغوی د مشابه او متضادو په استعمال سره وسعت ورکړي.

د مفاهیمو درک:
ماشوم به وکولای شي چې:
- اساسي مطلب تشخیص وکړي.
- تفصیلات تشخیص کړي.
- د متن شخصیتونه تجزیه او تحلیل کړي.
- د خصوصي صفاتو د څرنګوالي په باره کې قضاوت وکړي.
- د متن مختلف انجامونه تشریح او ترتیب کړي.

د مطالعې مهارتونه:
ماشوم به وکولای شي چې:
- د معلوماتو د راغونډولو او تصدیقولو په خاطر د منابعو څخه استفاده وکړي.
- د لغت نامې څخه استفاده وکړي.

گرامري جوړښتونه:

ماشوم به وکولای شي چې:

- هغه جملې چه فاعلي او مفعولي اسمونه لري په مذکر او مونث تبدیل کړئ.
- د افعالو لرونکی جملې په حال، ماضي او راتلونکی زمانو کی مونث او مذکر سره په مفرد او جمع اشکالو تبدیلي کړي.
- اضافي توري په درسته توگه استعمال کړي.

املا ء:

ماشوم به وکولای شي چې:

- با قاعده او بی قاعدي کلمات په درسته توگه وليکئ.

انشأ:

ماشوم به وکولای شي چې:

- کیسه په یو متن کی خلاصه کړئ.
- د لارښودو سوالونو په استفادی سره په یو موضوع باندی دوه یا دری پرگرافه ولیکئ.
- د کلیدی کلماتو په رهنمایې سره په یوه موضوع باندی دوه یا دری پرگرافه ولیکئ.
- د یوی طرحی په رهنمایي سره په یوه موضوع باندی دوه یا دری پرگرافه ولیکئ.

شپږم ټولګي

پښتو

لوستل او په مفاهیمو پوهېدل

ځنګلونه

افغانستان يو غرنی هیواد دی؛ د خاورې درې برخې يې غرونه دي ؛ خو دا غرونه زیاتره لغړ دي. یوازې د پکتیا ، پکتیکا ، ننګرهار ، کونړ او لغمان ځینو غرونو ځنګلونه لرل.

زموږ د هیواد په مرکزي ، جنوب غربي ، شمالي او شمال غربي برخو کې ځینې غرونه ځنګلونه هم لري، خو دا ځنګلونه له یوې خوا ډېر نه دي او له بلې خوا يې له لرګیو څخه له سونګ پرته بله استفاده نه کیږي. د افغانستان د بادغیس او سمنګانو په ولایتونو کې د پستې ځنګلونه هم شته.

لاندې خالي ځایونه د پورتنۍ متن له مخې په مناسبو کلمو ډک کړئ.

د افغانستان ______ برخې غرونه دي.

زموږ د هیواد ___ ، ___ ، ___، ___، ___ ولایتونه ځنګلونه لري.

د پستې ځنګلونه په _____، _____ ولایتونو کې دي.

د لغړ د لغت سمه معنی له لاندې کلمو څخه انتخاب کړئ.

-- سپین -- بوږ -- بربنډ -- پټ

ځنګلونه

د افغانستان د ختیزو او جنوب ختیزو برخو لکه: لغمان ، کنړ ، ننګرهار، پکتیا ، خوست او پکتیکا له ځنګلونو څخه، د سونګی پر لرګیو سربیره ، صنعتي لرګي هم لاس ته راځي.

له صنعتي لرګیو څخه د ودانیو ، میزونو ، چوکیو او د کورونو د ځینو سامانونو په جوړولو کې کار اخیستل کیږي . د دې سیمو په ځنګلونو کې د جنغوزیو، څېړیو، ممانیو، نانګو، ګورګورو او شبنو ونې هم شته. چې پر لرګیو سربېره یې، له میوو څخه هم ګټه اخستل کیږي. د پستې له ځنګلونو څخه په زرګونو ټنه پسته لاس ته راځي، چې زیاته برخه یې خارجي هېوادو ته لېږل کیږي.

له لاندې نومونو څخه یې وټاکئ .

انګور ، مڼې ، جنغوزي، شفتالو ، پسته ، زردالو، پرګي، ممانی، شنې، نانګه

- د افغانستان په ځنګلونو کې کومې میوې پیدا کیږي ؟

------، ------، ------، ------، ------، ------، ------

ځنګلونه

د ځنګلونو د وهلو له امله نه يوازې غرونه لغړ شوي دي ، بلکې ځنګلي مرغان او ژوي هم له منځه تللي دي.

د ځنګلي ژويو او مرغانو له منځه تلل، زموږ پر چاپيريال باندې ناوړې اغيزې لري. ځنګلونه چې ووهل شي، د وچکالۍ خطر زياتيږي او بارانونه په خپل وخت نه اوري. که باران واوري، سملاسي په سترو سيلاوونو بدليږي، کلي او کروندې له منځه وړي. دا ځکه چې که ځنګلونه ووهل شي ، خاوره پسته شي. د ونو او بوټو ريښې نه وي چې اوبه وزغمي، نو که لږ باران هم واوري، سېلاو ترې جوړ شي.

ځنګلي ژوي او مرغان هم زموږ د اوسيدو پر چاپيريال اغېزه لري. نشتوالی يې توازن له منځه وړي او د اوسيدو چاپېريال ته ضرر رسيږي. ځنګلي مرغان مضرې حشرې خوري. ځينې ماران مږې له منځه وړي. په دې توګه محيط له مضرو حشرو او مږو څخه ژغورل کيږي.

که ځنګلونه ووهل شي په چاپيريال باندې لاندې اغېزې پرېوزي.

-- هوا پاکيږي

-- وچکالي راځي

-- سيلاوونه زياتيږي

-- ځنګلي مرغان او حيوانات ډيريږي.

شپږم ټولګي

پښتو

ګرامري جوړښتونه

لاندې د مفرد او جمع کلمو دوه لړۍ راغلې دي، د مفردو کلمو مخ ته جمع او د جمع کلمو مخ ته مفردې کلمې ولیکئ؟

مفرد	جمع	جمع	مفرد
سړی		اسان	
وزه		بیزوګان	
مېږه		ماماګان	
غړی		سنډاګان	
ښوونکی		کوچیان	
مور		نیکونه	
خور		پلرونه	
ترور		پړانګان	
زړه		لیوان	
کتاب		زمري یا زمریان	
مېز			

لاندې ښېلاښېل مصدرونه درکړ شوي دي. تاسې به د لاندینیو جملو په تشو ځایونو کې ولیکئ.

خوړل	چښل	تلل	غوښتل	ژړل	خندل	لیکل
لیدل	رټل	نڅل	زنګل	تړل	وهل	ښتل
		اوریدل	ښوول	روزل		

زمرک او هیلۍ پرون جلال آباد ته ـــــ خو لاړ نه شول.

د درس په وخت کې ـــــــ ښه کار نه دی.

احمد او زرغونې ـــــــ خپلې زده کړې بشپړې کړې ، خوستونزو پرینښودل.

د ماشومانو ـــــــ د دوی پر روزنه ناوړه اغېزه لري.

په اندازه ډوډۍ ـــــــ سړی نه ناروغه کوي.

زرک او ملالۍ خپلو کورونو ته لیکونه -------- چې له کوره ورته حال راغی.

د رحمان بابا د شعرونو ـــــــ ما خوشحالوي.

د پاکو اوبو ـــــــ سړی له ناروغیو ژغوري.

د ښوزلو ـــــــ ښه کار نه دی.

د کوچنیانو ـــــ د میندو او پلرونو اساسي وظیفه ده.

شاګردانو ته د سمې لارې ـــــــد ښوونکیو کار دی.

پرون د اختر د دریمې مېله وه، د کلي نجونو او هلکانو په ټالونو کې ـــــ.

کوچینانو سهار د وخته خپل بارونه ـــــــ چې ناڅاپه باران پیل شو.

له کښتونو د ښارویو _____ ښه کار دی.

موږ _____ چې د بریالي دوی کېږه له کلي بار شوه او جلال آباد ته لاړل.

اتڼ ځانګړې _____دي، هر څوک پرې نه پوهېږي.

په چوکاټ کې ځینې مذکر او مونث نومونه واغلي دي، تاسې یې د لاندېنیو جملو په تشو ځایوکې ولیکئ ؟

لور	زوی	مور	خور	ورور	ماندینه
پلار	مېږه	چرګ	مېره	پسه	چرګه

زرخانګه د پیرو _______ده.

زړګی د محمود _____ دی.

د بریالي _____ کابل ته تللی دی.

د زرمینې _____ ناروغه ده.

د سنګ _____ له پوهنځي فارغه شوې ده.

د ننګیالي _____ سوداګري کوي.

د ګلو اکا _____ حج ته تللې وه.

احسان د زمري _____ دی.

اتل خپل سپین _____ خپلې انا ته په مېلمستیا کې حلال کړ.

زموږ برګه _____ په هګېو راغلې ده.

زموږ په هېواد کې د ـــــ غوښه تر نورو غوښو گرانه ده.

سپین گل اکا پرون یوه ـــــ له بچي سره له کوچیانو رانیوله.

د لاندیېنیو جملو په تشو ځایونو کې ورکړل شوي زماني او مکاني قیدونه پر خپل ځای کې استعمال کړئ؟

پروسږ	کال	سږکال	سمدلاسه	شامدام	ژر تر ژره
پورته	کښته	ترټولو	د ننه	د باندې	ورمه ورځ یوازې

گلالۍ چې له ښوونځي راشي ـــــ ډوډۍ خوري.

د احمد اکا ـــــ خوشحاله ښکاري.

ـــــ به زموږ ښوونځي ته نوي ودانۍ جوړه شي.

زموږ ټولگی د ښوونځي د ودانۍ ـــــ کې دی.

د بایسکل ځغلولو په سیالۍ کې د محمود بایسکل تر نورو وړاندې دی.

زرمینه د کور ـــــ له خپلې مور سره په کارونو کې مرسته کوي.

سپوږمۍ ـــــ ښوونځي ته نه وه تللې.

هېلۍ په ښوونځي کې له چا سره خبرې نه کوي ـــــ خپل لوستونه تکراروي.

د لاندېنیو جملو تش ځایونه په چوکاټ کې له راغلیو صفاتو څخه ډک کړئ؟

ښکلی	ډېر ساړه	شین کمیسې	خونده ور
چاغ	لایق	رنګینې	جامې

د پامیر خور ______ نجلۍ ده.

پرون شپه ______ وو.

هغه _____ نجلۍ زرلښته ده.

نجیبه هر ورځ _____ خواړه خوري.

هغه _____ سړی څوک دی؟

بریالی ------ شاګرد دی.

د زرغونې _____ خوښېږي.

لاندېنیو جملو ته مخامخ درې فعلونه لیکل شوي، تاسې د هرې جملې جوړښت ته په پاملرنه د تش ځای د ډکولو له پاره بو ترې انتخاب کړئ؟

زه پرون بازار ته ______ وم . {تللی - راغلي - خوړلی}

سبلې له بازاره کورته _____ وه. {راغلې - تللې - بللې}

محمود نن له جلال آباده _____ دی. {تللی - راغلی - ځی}

زرګی هراته ته ___ . {ولاړ - لاړ}

زما ورور او پلار پروسږ کال کابل ته ___ وو. {تللي - راغلي - خوړلي}

زمرک سبا د احمد مېلمه دی ، د غرمې ډوډۍ به له هغه سره ___ .

{خوري - ساتي - ښنبي}

د حمیدې لور ناروغه ده ، نن یې روغتون ته ____ .

{بوتله - راوسته - بووړه}

له لاندېنیو ساده جملو د (او ، خو ، چې ، نو ، هم) په زیاتولو مرکبې جملې جوړې کړئ

د زمرک اکا پرون کابل ته ولاړ.

یوه میاشت وروسته به بېرته راشي.

که دې درسونه په خپل وخت زده کړل.

له ازموینې به وېره نه لرې.

زمری پرون سینما ته ولاړ.

زلمی نه ولاړ.

زه چې پرون له سفره راغلم ،

ستړی وم.

پروت وم.

ه لاندې عبارت کې تش ځايونه د (د - په - او) په ادواتو ډک کړئ!

کوچيان ــــ ژمي ــــ ننګرهار ، لغمان ، کونړ ، ډېرو ــــ پنجاب

سيمو ته راځي ــــ ــــ پسرلي ــــ لومړيو، شپو کې بېرته مخ پر

کابل ــــ ايلبندونو خوځېږي.

زموږ ــــ هېواد ــــ نفوسو يوه برخه کوچنيان دي. کوچنيان رمې لري.

ــــ څاروي روزي.

لاندې د هرې جملې څنګ ته درې کلمې درکړل شوې دي. تاسې ترې

يوه مناسبه کلمه د جملو په تشو ځايونو کې ولیکئ؟

زه له خپلې کورنۍ سره مينه ــــ. {لرم - لرو - لري}

زما اکا سږ کال حج ته ــــ . {تللی - راغلی - بيولی}

دا نجلۍ د بريالي خور ــــ . {ده - دی - دي}

دې پرون خپل زوی بازار ته ــــ و . {استولی - راغلی او خوړلی}

دا سړی زوړ ــــ . {دی - ده - دي}

ده د خپل کلي ښوونځي ته درسي کتابونه ــــ .

{وبخښل - وکتل وخوړل}

دوی پرون له کابله ــــ دي. {راغلي - تللي - شړلبج}

هغه پرون خپل زوړ پلار ته ــــ راوړه . {امسا -پنډوس نانځکه}

هغې انګريزي ژبه ــــ کړې ده {زده - وهلې}

به دی ضمیرونو تش ځایونه ډک کړئ:

زه	زما	زموږ	ته	هغه	هغې
هغوی	دې	دی	ده	دا

_____ پلار ښوونکی دی.

_____ ولې ښوونځي ته نه ځې.

_____ خپله لور واده کړه .

_____ د شپږم ټولګي زده کوونکی یم.

_____ پلار او مور پرون کابل ته لاړل.

_____ ډوډۍ وخوړه.

_____ پرون مزار شریف ته ولاړل .

_____ چېرې خپلې لورې زده کړې بشپړې کړې دي.

_____ کله له هراته بېرته کابل ته راغی.

_____ خپل واړه زوی ته شېدې ورکړې.

_____ پرون په ټولګي کې د ښوونکي پوښتنې ته ځواب ورکړې

_____ زموږ د ښوونځی ښوونکی دی.

_____ پرون ښوونځی ته راغلې وه.

_____ نن ډوډۍ نه خوري.

شپږم ټولګی

پښتو

املا

په لاندېنۍ ټوټه کې د چوکات شوو لیک نخښو استعمال ته ځیر شئ؟

.	،	؛	:	–	«	»	؟

ښکاري مرغان

زموږ د هېواد په ځینو شمالي او شمال لوېدېزو سیمو ، لکه : کندز او بادغیس کې ښکاري مرغان ډېر پیدا کېږي.

د دغو مرغانو سوداګر د پسرلي او دوبي په موسمونو کې د مني تر لومړیو ورځو پورې د کندز او بادغیس په دښتو کې په دغو مرغانو پسې ګرځي او په بېلابېلو لارو یې د نیولو هڅه کوي.

پرګي له یوه سوداګره پوښتنه وکړه ، چې تاسو هر کال څو مرغان نیسئ؟

سوداګره وویل :

«موږ هر کال له شلو تر سلو پورې مرغان نیسو ؛ مرغان سملاسي د خرڅلاو له پاره استوو.»

دا سوداګر مرغان بهر ته استوي او په لوړه بیه یې خرڅوي.

پرګي سوداګر ته وویل : موږ ته ښایي، چې د دې مرغانو د نیولو او

خرڅولو مخه ونیسو ، ځکه چې د دغو ښکاري مرغانو نیول او خرڅول زموږ
هېواد ته محیطي او اقتصادي زیانونه وراړوي.

د لاندېنیو جملو په تشو ځایونو کې د چوکاټ څخه د لیک نخښې په
مناسب ډول استعمال کړئ؟

:	؟	.	،	!

یو پاچا خپلو درباریانو ته وویل ــــــــــــ
آیا ستا پلار ښوونکی دی ــــــ
ای لویه خدایه ــــــ
ښوونکي وویل ـــــ سبا به ازموینه وي.
احمد ـــــ محمود او زرغونې خپل درسونه تکرار کړل ـــــ

په پښتو لیک کې دا لاندې (ی) ګانې معمولې دي ، لکه :

ی	ي	ې	ۍ	ئ

د لاندېنیو جملو څنګ ته بېلابېلې داسې کلمې راوړل شوې دي، چې د (ی) ګانو بېلابېل ډولونه ښیي. تاسې د هرې جملې په تشو ځایونو کې مناسبې کلمې انتخاب کړئ :

د خیالي ـــــ پرون هرات ته لاړه. د خیالي مشر ورور هلته کار کوي.

ادې	راځي	راغی

لالي اکا ډېر ښه ـــــ دی ، د کلي ماشومان ډېره مینه ورسره لري.

سړی	مستې	تبۍ

د لښکرګاه د ښار د تېل ایستلو په دستګاه کې خونده‌ور ـــــ جوړېږي.

سړي	شیدې	غوړي

زمونږ د هېواد زیاتره ـــــ سیمې ډېر ستر کانونه لري.

ډوډۍ	ابۍ	غرنۍ

پرون زمونږ د تاریخ ښوونکی وویل : تاسې ټول باید هره هفته کورني کارونه وکړئ.

وری	خوري	کړئ

شپږم ټولګي

پښتو

انشاء

زموږ د هېواد لويې لارې

د افغانستان لويې لارې د هېواد مرکز له ولايتونو او هم له خپلو ګاونډيو سيمو او هيوادونو سره نښلوي. دا لارې نه يوازې د مرکز او ولايتونو په پيوستون کې ارزښتمنې دی ؛ بلکه له خارجی هيوادونو سره زموږ تجارت هم له همدې لارو کېږي.

زموږ د هېواد لويې لارې دا دي:

کابل - جلال آباد - تورخم.

جلال آباد- اسعد آباد (کنړ)

جلال آباد - مېتر لام (لغمان)

کابل - غزني - کندهار - سپين بولدک

کندهار - لشکرګاه (هلمند)

کندهار - ګرشک - فراه رود - شين ډنډ - هرات

هرات - تورغونډۍ

هرات - اسلام قلعه

هرات - قلعه نو (بادغيس)

هرات - چغچران (غور)

هرات - فراه - نيمروز

کابل - گردیز - خوست

کابل - چاریکار - پلخمری

چاریکار - بامیان

پلخمري - کندز - تالقان - فیض آباد (بدخشان)

کندز - شېرخان بندر

پلخمري - سمنگان - مزار شریف

مزار شریف - حیرتان

مزار شریف - شبرغان - اندخوی - میمنه - بادغیس

په دې لارو کې د کندهار - سپین بولدک لاره زموږ هیواد له چمن او کویټې سره، د جلال آباد - تورخم لاره یې له پېښور سره، د کندز- شیرخان بندر یې له تاجکستان سره، د مزار شریف حیرتان لاره یې ازبکستان سره، اندخوی - اقینه او هرات - تورغونډۍ یې له ترکمنستان سره، هرات - اسلام قلعه یې له ایران سره نښلوي او د افغانستان ټول خارجي تجارت له همدې لارو کېږي.

تر (۱۳٤۰) ش هـ کال د مخه زموږ د هیواد لویې لارې ټولې خامې وې.

له ۱۳٤۰ - ۱۳۵۷ ش هـ پورې دا لویې لارې زیاتره پخې شوې او د نورو د پخیدو لپاره کار روان و.

په وروستیو دوو لسیزو کې دا لارې ټولې خرابې شوې دي او موږ ته پکار دي چې خپلې دغه لویې لارې بیرته جوړې کړو.

تمــرین:

کندهار - سپین بولدک لویه لار زموږ هیواد له کومې سیمې سره نښلوي؟

(چمن، ترکمنستان، اندخوی)

د هرات - تور غونډۍ لاره تر کوم هیواد پورې رسیږي.

(ایران، ترکمنستان،

تاجکستان)

د اقینې بندر زموږ هیواد له کومې ولسوالۍ سره نښلوی؟

(اندخوی، دولت آباد ، آقچه)

له ماینونو ځان وساتئ!

په وروستیو دوو لسیزو (۱۳۵۷ - ۱۳۷۸) ش کې زموږ د هیواد په گوټ گوټ کې ماینونه اینبوول شوي دي.

لویې، وړې لارې، دښتې، د غرو لمنې، کروندې، ورانې کلاوې، پوځي ځاېونه او نور د ماینونو د شته والي له خطره ډک دي.

ماینونه غټ، واړه، حتی د ماشومانو د لوبو د شیانو په اندازه دي.

که څه هم له څو کالو راهیسې د ماین پاکولو موسسې د ماینونو پر راایستلو او پاکولو لگیا دي، خو سره له دې هم ځای ځای ماینونه شته.

هره ورځ زموږ د هیواد په گوټ گوټ کې په لسگونو انسانان او څاروي په ماینونو الوزي. زیاتره مري، یو نیم یې چې ژوندی پاتې شي، نو هغه هم معیوب شي.

ټولو کلیوالو او په زیاته ماشومانو ته پکار دي، چې پر لارو چېړې د لوبو شیان وگوري، جگ یې نه کړي، ځکه کېدای شي چې ماین وي او د لاس په ور وړو سره وچوي. په ورانو کلاوو، په شړو پوځي ځایو کې ونه گرځئ که چیرې په دښته، لاره، ورانو کورونو کې له لرې ماین او یا د لوبو شیان وینې، لاس دې نه وروړي او د ماین پاکولو کارکوونکې دې پرې خبر کاندي.

د لاندېنیو لغاتو معناوې په چوکاټونو کې نخښه کړئ.

کرونده:	--------	د کرنې مځکه، دښته، شاړه
پوځ:	--------	وسله والې قواوې، لښکر، قوماندانی
شړ:	--------	وران، خراب، آباد

د څښاک اوبه

نښتر چې پرون له ښوونځي راغی، ډوډۍ یې وخوړه، دمه یې وکړه. ببایې مور ته وویل، چې څاروي د څړولو له پاره پورې ډاګ ته بیایم.

نښتر چې خپل څاروي له انګړه وایستل، نو توريالي لا د مخه خپل څاروي ایستلي وو. دواړه پورې ډاګ ته روان شول.

بېرته چې راوګرځېدل، دواړه ډېر تږي شوي وو. چې د اوبو لښتي ته ورسیدل، توريالي منډه کړه او د لښتي پر غاړه اوږد وغزیده او له لښتي یې اوبه وڅښلې ببا یې نښتر ته وکتل چې هغه هسې ولاړ دی او اوبه یې ونه څښلې . نو یې په اریانتیا له نښتره وپوښتل: تا ولې اوبه ونه څښلې، تا خو ویل زه ډیر تږي یم؟

نښتر ځواب ورکړ: زه دا اوبه نه څښم!

توريالي: ولې؟

نښتر: ځکه چې دا اوبه پاکې نه دي او څښل یې سړی په ډیرو ناروغیو اخته کوي.

توريالي: نه دي ناپاکې، ښې رڼې او روانې اوبه دي؟

نښتر: مور ته په ښوونځی کې زموږ ښوونکي ویلي دي چې کله تږي شوئ، د څاګانو اوبه وڅښئ، په تیره د هغو څاګانو چې سر یې پټ وي.

روانې اوبه که رڼې هم وي، څښل یې ښه نه دي او انسان ته ډول ډول ناروغۍ پیدا کوي.

د لښتیو په اوبو کې ځاروي، سپي او نور حیوانات هم اوبه څښي، ځاروي پکې تیریږي، راتیریږي. نو ځکه د دې اوبو څښل ښه نه دي او ناروغۍ ترې پیدا کیږي.

توریالي: ننبتره! دا دې څه خبره وکړه؟ مور خو تل ورغ همدا اوبه چښو، چیرې مړه شوو؟

ننبتر: دا خبره سمه ده، چې سمدلاسه به سړي مړ نه شي خو زموږ ښوونکي ویل چې د لښتیو، ډنډونو او نورو ولاړو اوبو له چښلو مکروب د سړي بدن ته ننوزي. دا مکروب ورو ورو خپل کار کوي او سړی په ناروغیو اخته کوي.

تمرین:

د لاندېنیو پوښتنو ځوابونه په نخښه کړئ؟

ننبتر ولی د لښتي اوبه ونه څښلې؟

(ږنې وې، روانې وې، ناپاکې وې)

ښوونکي ننبتر ته څه ویلي وو؟

(د څا اوبه وڅښئ، د ډنډوکیو اوبه وڅښئ، د لښتیو اوبه وڅښئ)

توریالي ولې د لښتي اوبه وڅښلې؟

(تږی و، نه پوهېده چې ښې نه دي، هر چا څښلې)

د لښتيو په اوبو کې څاروي، سپي او نور حیوانات هم .اوبه څښي، څاروي

پکې تيرېږي، راتيرېږي. نو ځکه د دې اوبو څښل ښه نه دي او ناروغۍ

ترې پيدا کيږي.

توريالي: ننبتره! دا دې څه خبره وکړه؟ موږ خو تږوله ورځ همدا اوبه چښو،

چيرې مړه شوو؟

ننبتر: دا خبره سمه ده، چې سمدلاسه به سړي مړ نه شي خو زموږ

ښوونکي ويل چې د لښتيو، ډنډونو او نورو ولاړو اوبو له چښلو مکروب د

سړي بدن ته ننوزي. دا مکروب ورو ورو خپل کار کوي او سړی په

ناروغيو اخته کوي.

تمـــرين:

د لاندېنيو پوښتنو ځوابونه په نخښه کړئ؟

ننبتر ولی د لښتي اوبه ونه څښلې؟

(رنې وې، رواني وې، ناپاکې وې)

ښوونکي ننبتر ته څه ويلي وو؟

(د څا اوبه وڅښئ، د ډنډوکيو اوبه وڅښئ، د لښتيو اوبه وڅښئ)

توريالي ولې د لښتي اوبه وڅښلې؟

(تږی و، نه پوهېده چې ښې نه دي، هر چا څښلې)

ته لړم نه یې!

زه ښځه یم ته نارینه .... لیکن خبر نه یې؟ چې ته څنګه نارینه شوې؟ که ته فکر وکړې، نو یوه زمانه وه، داسې زمانه چې ته هېڅ نه وې .... هو! .... ته هېڅ نه وې. ببخي په نشت حساب، ما تا ته د خپل زړه غوښې او د ځیګر وینه درکړه، لوی انسان مې کړې، نارینه مې درنه جوړ کړ، خو نن چې ته نارینه شوې، ستا په متو کې زور پیدا شو. نو ته له ما نه زما حق شوکوې، زما مړی خپه کوې او ما خورې، ولې؟ په همدې چې زه ښځه یم؟ کمزورې یم؟ د خپلو متو زور مې د زړه د غوښو او د ځیګر د وینې په شکل ستا متو ته درکړی؟ آیا دا نرتوب دی؟.... دا انصاف دی؟.... دا انسانیت دی؟....

نه دا نه نرتوب ، نه انصاف، او نه انسانیت دی، دا د لړم فطرت دی، لیکن ته لړم نه یې او زه ستا مور یم، نو د دې له پاره د خپل انسانیت ثبوت ورکړه او خپله مور مه خوره!

تمرین:

د لاندینیو لغاتو معناوې د لینديو (   ) له معناوو ولیکئ؟

نشت ----- (هیڅ، نه موجودیت، نه لرل)

مټ ----- (بازو، مړوند، لېچې)

فطرت ----- (طبعیت، خاصیت، خوی او عادت)

انسانیت ----- (سړیتوب، ښه کار، ښه خوی)

کوچنیـــان

اروابښاد ګل پاچا الفت په غوره نثرونو کې وايي: "... زه په ماشومانو کې ځینې داسې لوی خویونه او ستر صفتونه وینم، چې هغه په لویانو کې نشته. هغه کسان چې لویي لري او ځانونه ورته لوی او زوروَر معلومیږي د خپلې کینې او بعض په مقابل کې ډیر کمزوري دي.

که زه او ته هر څومره لوی شو او قوت ومومو، په خپلو غلیمانو رحم نشو کولای.

په زوروَرو باندې قهر او غضب ډیر زوره ور وي، مګر ماشومان دغه راز نه دي. د دوی په زړونو کې که کله عناد او کینه پیدا شي، ډیر ژر یې محوه کولی شي او یوه شیبه وروسته له هغه چا سره مینه کوي، چې یو ساعت مخکې یې ورسره منګولې لګولې.

دا کار لویان نشي کولای، لوی خلک د خپل قهر او غضب په مقابل کې ډیر واړه او کمزوري دي.

دا زور او قوت د کوچنیانو په برخه رسیدلې دی، چې د حسد او عناد اور مړ کړي او دا جهنم په ګلزار بدل کړي."

په متن کې راغلیو لغتونو ته څو معناوې ورکړ شوې دي، تاسې يې سمه معنی پیدا او کرښه ترې تاو کړئ.

غلیم:	رقیب	دښمن	ملګری
منګول:	پنجه	موټی	خپړ
جهنم:	دوزخ		
عناد:	دښمن	دوست	ضدیت

د لوړې ټوټې اصلي مقصد له لاندې جملی په نخښه کړئ:

--- ماشومان کینه نه لري له چا سره دښمنی نه کوي.

--- ماشومان تر لویانو زړه سواند وي.

--- لویان دنیا ځانته جهنم کړي او کوچنیان یې ګلزار.

څلوریزه

د سهر چرګه، خوږ شې په کومې
چې تا نارې کړې دلبر مې درومې
یو مې دلبر ځي، بل رانه زړه وړي
زړه مې په دا وړي چې دلبر نومي

دا څلوریزه د احمد شاه بابا د دوران (۱۱۶۰ -۱۱۸۶ هـ ش) شاعر آخوند ګدا ویلې ده او د آخوند ګدا په نافع المسلمین کې راغلې ده. څلوریزه د ښکلاوو له پلوه د پښتو له ښکلیو څلوریزو څخه شمیرل کیږي. شعري انځورونه یې ډیر ښکلي او د افغانانو د کلیوالي ژوند او کلیوالې مینې یو ښنګ انځوروي.

تمرین:

د لاندېنیو لغاتونو معناوې د هر لغت په مقابل کې له ورکړل شویو معناوو غوره کړئ.

کومې: ------ (تالو، حلق، کام)

دلبر: ------ (زړه وړونکی، معشوقه، ګرانه)

د آخوند ګدا کتاب څه نومیږي ----(جنت الفردوس، نافع المسلمین، فوایدالشریعت)

ځلوریزه څو بیته او څو مسرۍ لري؟ -----

(درې بیته، پنځه مسرۍ، دوه بېته، څلور مسرۍ ،یو بېت دوه مسرۍ)

د چرګ ناره د څه زیرۍ کوي؟ -----

(د شپې، د سبا، د مازیګر)

د ځلوریزې په دریمه مسرۍ کې راغلې دلبر کلمه څه معنا لري؟

(ملګرې، معشوقه، ښایسته)

په وروستۍ مسره کې د دلبر مفهوم څه دی؟ ----

(زړه وړونکی، زړه بایلونکی، آشنا)

د پښتو لومړنې معلوم شاعر

امیر کروړ سوري د پښتو تر ټولو پخوانی شاعر دی او د ده راپاتی ویاړ نه د پښتو تر اوسه معلوم پخوانی شعر.

د امیر کروړ تر ویاړنې د مخه بل پښتو شعر موږ ته نه دی ښکاره.

امیر کروړ د امیر پولاد زوی و. تر پلاره وروسته په (۱۳۹ هـ ق) کال په غور کې پاچا شو.

امیر ډیر غښتلی او میړنی سړی و. د میړانې او تورې تر څنګه یې پر خپلو خلکو لور او پرزوینه هم درلوده.

امیر کروړ په (۱۵٤ هـ ق)کال په غور کې وفات شو او پاچاهي یې زوی امیر ناصر ته ورسېده.

د امیر کروړ یوه ویاړنه موږ ته پاتې ده. چې خپله پهلوانې، میړانه، توره او له خپلو خلکو سره مینه یې پکې ښوولې ده.

دا ویاړ نه ډیره اوږده ده، خو سر یې دادی:

زه یم زمری پردې نړۍ له ما اتل نسته
په هند و سندهـ و په تخار او په زابل نسته
بل په کابل نسته
له ما اتل نسته

د لاندینیو لغتونو معنی د هر لغت مخې ته له راغلیو له لېندېو غوره کړئ؟

ویاړنه	------	(ستاینه، غندنه، فخریه)
لور	------	(پیرزوینه، مینه، کینه)
اتل	------	(نابغه، جنگیالی، قهرمان)
نړۍ	------	(دنیا، هیواد، کلی)
غښتلی	------	(پیاوړی، نامتو، ښاغلی)

یوازیتوب

ماشومان، ځوانان او سپین ږیري د پسرلي میلې ته روان وو.

زه هم ور سره ولاړم او په ډیرو ګڼو خلکو کې ننوتم.

هلته د ښښې اینښودو ځای نه و او بې حسابه مخلوق راغونډ و.

نه پوهیږم چا له ما نه پوښتنه وکړه چې ته یوازې یې که څوک در سره شته؟

ما وویل: زه یوازې یم.

همدغه وخت زه د یوازې په معنی پوه شوم او دا راته معلومه شوه چې په ډیرو ګڼو خلکو کې هم سړی ځان ته یوازې وبلای شي.

پوښتنې:

د پورتنۍ ټوټې اصلي مقصد :

میلې ته تلل؟

یوازیتوب او ګڼه ګوڼه؟

که په یوه ټولنه کې د چا په فکر او مزاج برابر کسان نه وي ځان ورته یوازې معلومیږي؟

کوراغ او منگی

یوه ورځ یو کوړاغ ډیر تږی شوی و، شا و خوا والوت خو اوبه یې پیدا نه کړې.

تنده یې دومره زیاته شوه، چې نږدې و، مړ شي.

په دې کې یې لرې په یوه ځای کې منگی ولید او په بیړه ورغی، پر منگی کښیناست، گوري چې اوبه شته خو د منگی په تل کې دي او مښوکه یې نشي وررسیدای.

کوراغ نهیلی شو او د منگي د خولې پر مورگه ناست دی، فکر کوي.

د منگی تر څنگ یې وړې گټکۍ ولیدې. ورټوپ یې کړ او گټکۍ یې یوه یوه په مښوکه نیوله او منگي ته یې ور اچوله.

کوراغ دومره گټکۍ منگي ته ور گوزارې کړې، چې د منگی د تل اوبه ورسره دومره راوختې چې مښوکه یې وروررسیدای شوه. کوراغ اوبه وڅښلې او له مرگه یې ځان وژغوره.

لاندینیو لغاتو ته غوره معناوې له لېندېو خوښې کړئ:

کوړاغ:	-----	(کارغه، ټپوس، باښه)
مورگه:	-----	(څوکه، غاړه، خوله)
منگی:	-----	(گړی، کوزهړی، بتنۍ)
تل:	-----	(بیخ، منځ، لاندې)
گټکۍ:	-----	(شگه، ډبره، واړه کاڼي)

له پورته کیسې مو څه زده کړل؟

--- په سخته کې باید سړی وارخطا نه شی؟

--- اوبه د ژوندانه یو ضروري شی دی؟

--- چې زیار باسې مقصد ته به رسې؟

زمور د سیندونو کبان

د افغانستان زیاتره سیندونه کبان لري. دا کبان زمور د خلکو د خوړو یوه برخه ده.

زمور په هیواد کې له پخوا نه کلیوالو خلکو او کسبګرو کب نیوونکیو له سیندونو او لوږو ویالو کبان نیول او اوس هم دا کار کوي.

پخوا کبان په جالونو، جکیو او چنګکونو نیول کیدل. اوس یی هم په دغو وسیلو نیسي، خو درې څلور لسیزی د مخه د کبانو د نیولو لپاره سیندونو کې د بم غورځول هم رواج شول.

دکبانو شوقي ښکاریانو به دا کار کاوه او اوس هم ځینې کسان په همدې توګه د کبانو ښکار کوي. له څو وروستیو کلونو راهیسې مور وینو، چې د کبانو شوقي ښکاریانو یوه لاره پیدا کړې ده او د بریښنا د مزیو په جنګولو د سیند د اوبو یوه برخه برقی کوي چې کبان یې مړه شي، نو بیا یې ونیسي.

د کب نیولو په پخوانیو کلیوالی لارو کې په جال او چنګک کې معمولا غټ کبان نیول کیږي.

په جکیو کې چې واړه کبان ونښلی، نو کب نیوونکی یې بېرته اوبو ته ور خوشې کوي او په دې توګه واړو کبانو ته زیان نه رسیږي. خو په بم اچولو او برقي شارټونو له لیاری له غټو کبانو زیات واړه له منځه ځي.

له همدی امله زمور د هیواد په ځینو سیندونو کې کبان لږ شوي دي او دا وېره ده ، چې نسلونه یې له منځه ولاړ شي. بم اچونه نه یوازې

کوچني کبان له منځه وړي، بلکې د اوبو په زهري کولو کې هم بدې اغېزې لري.

پوښتنې:

زموږ په هېواد کې د کب نیولو پخوانۍ لارې کومې دي؟

(بم غورځول، جال، د برېښنا شارټونه)

د کب نیولو کومې لارې کوچنې کبان له منځه وړي.

(پخوانۍ، وروستنۍ، اوسنۍ)

ښه حاکم

هغه چې نه نفس لري، نه نفسي خواهشات.

نه يې په زړه کې ډار شته، نه طمع.

نه له موقوفۍ وېرېږي، نه د ترفيع پروا لري.

نه رشوت اخلي نه تنخوا.

نه له چا سره عنا د لري، نه د چا مراعات کوي.

نه د چا مخ ګوري، نه د چا شټ.

نه زورور پېژني، نه غريب.

نه يې څوک خپل دي، او نه پردي.

نه سفارش مني او نه تملق اوري.

نه چا ته خاندي، نه چا ته وچولي تريو وي

پوهېږئ دا حاکم څوک دی؟

هو! قانون او عدالت.

د پورتني متن اصلی مقصد:

--- د زوروررر په مقابل کې چوپتیا

--- چا ته طمع کول

--- قانون او عدالت

په پورتني متن کې راغلیو لغتونه ځو معناوې ورکړ شوې دي. سمه معنی یې له لیندیو انتخاب کړئ.

طمع	(غوښتنه، لاس غځونه، قناعت)
عناد	(قهر، قصد او کینه، مراعات)
تملق	(چاپلوسی، سفارش، وېره)
وچولی	(تنده، سر، نفس)
تریو	(خپه، قهر، تروش)
عدالت	(برابری، انصاف، باطل)

د افغانستان تر ټولو پخوانی جومات

افغانستان یو اسلامی هېواد دی. د افغانستان زیاترو سیمو ته په لومړۍ اسلامي پېړۍ کې د اسلام د مبارک دین پلوشې رسیدلې وې.
زموږ د هیواد په گوټ گوټ کې د مسلمانانو د عبادت لپاره لومړیو اسلامي پېړیو کې ډېر ښکلي جوماتونه جوړ شوي وو، چې ځینې یې اوس هم شته. د هرات جامع جومات له همدغو جوماتونو څخه یو دی، چې زموږ خلک پکې عبادت کوي. خو هغه تر ټولو پخوانی جومات، چې یې نخښې شته او زموږ د اسلامي او افغاني فرهنگ زړه نمونه ده، مسجد «نه گنبد» نومیږي.
دا جومات د بلخ د ښار د جنوب په درې کیلو مترۍ کې پروت دی. د سیمې خلک یې د «مسجد حاجی پیاده» په نامه هم پیژني.
دې جومات ۹ گنبدې یا گومبتې درلودې، نو ځکه ورته «مسجد نه گنبد» وايي. دا جومات په دریمه هجري پېړۍ کې جوړ شوی دی او په افغانستان کې څرگند لرغونی پاتې جومات، همدا (مسجد نه گنبد) دی.

تمرین:

په افغانستان کې څرگند لرغوني جومات په کوم ولایت کې دي؟

(هرات، بلخ، جوزجان)

د مسجد نه گنبد بل نوم کوم دی؟

(مسجد نه سپهر، مسجد حاجی پیاده، مسجد بلخ)

د افغانستان ځینو برخو ته اسلام لومړی څل کله راغی؟

(دویمه پېړۍ، لومړۍ پېړۍ، دریمه پېړۍ)

متلونه

متلونه د خلکو د پېړېو له تجربو رازېږېدلې دي. متلونه په خبرو کې په ځانګړیو ځایونو کې استعمالېږي او ویونکي يې د خپلې خبرې د پیاوړتیا له پاره وايې. په هر متل کې یو غټ مفهوم پروت وي.

متلونه هم د لنډیو او نورو ولسي سندورو او ټوکو په څېر د کوم ځانګړي شخص نه، بلکه د ټول ولس مال دی.

زیاتره متلونه د مفاهیمو له پلوه د نورو ژبو له متلونو سره یو شی دي.

معنا دا چې متلونه له یوې ژبې، بلې ، یا یوې ټولنې، بلې ته هم ورتنوځي.

په پښتو کې منظوم متلونه هم شته، خو زیاتره يې د آهنګینو جملو په بڼه وي، لکه:

په یوه ګل نه پسرلی کېږي

له یوه لاسه ټک نه خېژي

ژرنده که د پلار ده، هم په وار ده

مه کوه په چا، چې وبه شي په تا

څه چې کرې هغه به رېبې

نر زوی په زانګو کې معلوم وي

په زور کلي نه کېږي

د ښې غوښې ښه ښوروا وي.

تمـــرین:

له "یوه لاسه ټک نه خیژي" متل څه مفهوم لري؟

(دوستی یو طرفه نه وي، له هر چا سره خپلوی نه کیږی، خپلوی ښه کار دی)

متلونه یو شخص لیکلی دي او که د خلکو له مشترکو تجریو رازیږیدلي؟

مشترکو تجربو

د یو شخص

ډیر اشخاصو

متلونه د څه له پاره په خبرو کې راوړي؟

د خپلی خبرې د پیاوړتیا لپاره

د بل د ملامتولو لپاره

د ځان د ښودلو لپاره

لنډۍ

د پښتو په ولسي شعر کې تر ټولو مشهور او پر خلکو ګران شعري ډول لنډۍ دي چې په ځینو سیمو کې، ټپې او مسرۍ، په نومونو هم یادیږي نر او ښځې دواړه یې جوړوونکي دي، خو ځانګړی شاعر یې نه دی معلوم او که یې شاعر معلوم شي، نو بیا خپله اولسي بڼه له لاسه ورکوي. په لنډیو کې د کلیوالو خلکو د ژوند ځیره انځور شوې، د دوی مینې او غمونه پکې بیان شوي دي.

لنډۍ دوی مسرۍ لري، یوه یې لنډه چې (۹) سېلابه او بله یې اوږده چې (۱۳) سېلابه لري لکه دا لاندې نمونې:

سپوږمیه سر وهه راخېژه

یار مې د ګلو لو کوي ګوتې رېبینه

ځان یې زړو جامو کې جوړ کړ

لکه په وران کلي کې باغ د ګلو وینه

جانانه وار دې خطا نه کړې

د ګلو څانګه دې په سر ولاړه یمه

تن مې د شنې نکریزې پاڼه

ظاهر تازه د ننه رنګ په وینو یمه

خاونده سل ځله ژوند راکړې

چې د وطن په مینه سل ځله مړ شمه

زما به ته یادیږې یاره

که د جنت په منارو ولاړه یمه

تمريـــن:

د لنډۍ لنډه مسرۍ څو سېلابه ده؟

(۱۳، ۹، ۱۰)

که د لنډۍ شاعر معلوم وي، نو څه عيب لري؟

(خپل ولسي ارزښت له لاسه ورکوي، ارزښت يې زياتېږي، د خلکو خوښېږي)

د لنډۍ جوړوونکي څوک دي؟

(نر او ښځې، ښځې، نر)

د غزني ستر سلطان

زمونږ د هېواد په تاریخ کې سلطان محمود غزنوی د غزنی د ستر سلطان په نامه مشهور دی.

دی د خپل پلار سبکتګین تر مړینې وروسته په غزنی کې پاچا شو.

سلطان محمود غزنوی په خپله لویه امپراتوري جوړه کړه، سیمه ییز قوتونه یې ختم کړل او په امپراتورۍ کې شاملې تولې سیمې یې له غزني سره ونښلولې سلطان محمود کارنامې د اسلام د مبارک دین په خپرولو کې هم د هېرولو نه دي. سلطان یو ادب پال پاچا و. ده د دري ژبې د شاعرانو په روزنه کې ستره برخه درلوده. د دري ژبې ،د څلورمې او پنځمې پېړۍ نومیالیو شاعرانو د غزني له دربار سره تړاو درلود. دا شاعران د پاچا د دربار له خوا نازیدل او پالنه یې کیده. د غزنی ستر سلطان په (٤٢١ هـ ق) کال کې وفات شو او په غزنی کې خاورو ته وسپارل شو. د سلطان روضه په غزنی کې ده او خلک یې زیارت ته ورځي.

تمرین:

سلطان له کوم پاچا وروسته پاچا شو؟ (الپتګین. سبکتګین، مسعود)

د غزنویانو امپراتوری د چا په دوران کې ډیره ستره وه؟

(سبکتګین، سلطان محمود، سلطان ابراهیم)

د غزنی له سلطانانو څخه چا د دری ژبو شاعران وپالل؟

(سلطان محمود، سلطان مسعود، سلطان بهرام)

د غور د جام مینار

افغانستان په گوټ گوټ کې تاریخي ودانۍ لري. چې ځینې یې خرابې شوې او ځینې یې لا پاته دي او زموږ د هیواد د لرغونو فرهنگي او ځانگړو ارزښتونو ښکارندوې دي. زموږ د هیواد له سترو تاریخي آثارو څخه یو هم د غور د جام څلی دی. چې د سلطان غیاث الدین غوري په دوران کې جوړ شوې دې. دا مینار د غور د ولایت د مرکزي غرونو په یوه لرې پرته دره کې د هریرود په غاړه ولاړ دی. دا څلی ٦٦ متره لوړوالی لري او دری پوړیز جوړ شوې دې. دا څلی ډیری ښکلی نقاشي څرگندې گلکارۍ او نور ډیر هنري ظرافتونه لري. دا څلی تر ډیر وخته پورې تاریخ پوهانو او لرغون پوهانو ته څرگند نه وو. د روانې شمسي هجري پیړۍ د لومړۍ نیمائې په لیسزو کې وموندل شو. تر دې چې وروسته پرې مورخانو او لرغون پوهانو ډیرې څیړنې وکړې.

تمرین:

گوټ -----	(کنج او کنار، سماحه، برخه)
بڼه -----	(خصوصیت، ځانگړنه څیره)
پوړ -----	(طبقه، منزل، خونه)
لرغونپوه -----	(باستانشناس، مورخ، جغرافیا پوه)
څرگند -----	(ښکاره، روښانه، ځلېدونکې)
څېړنه -----	(تحقیق، پلټنه، گرویزنه)

حمد

د الله دېي قـــدرتـــونـــه　　بې حســـابه صفتـــونـــه
زمـــکه، بوټې، کانې، غـــرونه　　لمر، سپوږمۍ، آسمان بحرونه
رنگ په رنگ يې انسانان دي　　په هوا کې يې مرغان دي
تـــودي يـــخې هـــوا گانې　　رنـگارنـــگه فضـاگـــانې
کلـــه وريـــځې او بـــاران وي　　کلـــه واوره او طـــوفان وي
څه چې گوري پـــه دنيـــا کې　　يـــايې گـــورې شـــاوخـوا کې
پيـدا کـــړي پـــاک مولا دي　　چې مشغول يې په ثنا دي
رب پالونکی د جهان دي
د هر څه روزي رسان دي

تمـــرين:

د لاندې لغتونو له پاره په چوکاټ کې څو معناوې ورکړل شوې دي. نږدې معنا يې په نخښه کړئ .

کانې:　　(تيږه، لوټه، خښته)

بوټي:　　(ونه، کښت، نبات)

پالونکی:　　(نوازش کوونکی، پرورش کوونکی، روزونکی)

کارغه او ګیدړ

یوه ورځ یوه کارغه یوه ټوټه غوښه په خوله کې نیولې وه او لوړ د یوې ونې پر یو شاخ ناست و.

ګیدړې له لرې کارغه لیدلی و، راغله او تر ونې لاندې ودریده او له ځان سره یې فکر کاوه چې څنګه به دا غوښه ترې واخلم.

ګیدړه لاړه د هماغه شاخ لاندې ودریده چې کارغه پرې ناست و. کارغه ته یې وویل: څه ښایسته اطلسي رنګ دې دی. داسې ښکلا په ټولو مرغانو کې نشته. خو ارمان دا دې چې سندرې نشې ویلې. که چیرې سندرې دې ویلې شوای، نور دې هر څه پوره دي کارغه چې د ګیدړې خبرې واوریدې، نو یې خوله وازه پرانسته او کاغ کاغ نارې یې کړې. له آواز سره یې غوښه له خولې ولویده، او ګیدړې منډه کړه، غوښه یې واخیسته، او وې خوړه او کارغه ته یې وویل: منت دې راباندې اوس بې غمه نارې وهه. په دې پوه شه که څوک تا غوندې بدرنګ ته ښکلې وائې، وړیا یې نه وایې.

تمرین:

د دې کیسې اصلي هدف څه دی؟

- د خوشامد ګرو په شامد مه غولیږې
- د هر چا خبرو ته غوږ مه بردې
- له هر چا سره ښه کوې

د لاندې لغتونو معناوې له مخامخ لیندیو غوره کړئ.

اطلس ----- (ټوکر، کتاب، رنګ)

وړیا ----- (خوشې بې فایدې، مفت)

ټوکه

مولوی نورمحمد هوتک کندهاري، د افغانستان د لویو عالمانو څخه دی. په پښتو او دري ژبو یې ښه کتابونه لیکلي دي. او ښه شعرونه یې ویلي دي. دې په (۱۲۸۰ هـ ق) کال کې یو کتاب لیکلی چې تحفته الامیر نومیږي او پښتو ګرامر یې په دري ژبه پکې شرحه کړې دی. د دې کتاب په پای کې یې ډیرې ښکلې پښتو لطیفې هم راوړې دي چې موږ تري یوه خونده وره ټوکه را اخلو.

سوداګر او بډای

یو ورځ یوه سوداګر له یوه بډای څخه پوښتنه وکړه. که زه د کور په ور کې مړ شم، نو به څه راسره کوی.

بډای وویل کفن به درکړم.

سوداګر په ځواب کې ورته وویل: اوس مې نس موړ کړه ، چې مړ شوم. بې کفنه مې ښخ کړه.

تمرین:

بډای ----- (ثروتمند، فقیر، خوار، سرمایه دار)

ور ----- (دروازه، کړکۍ، ورسۍ)

تحفته الامیر چا لیکلی دی؟ (مولوی نورمحمد، ملا ګل محمد، علی ګل)

د ټوکې مطلب څه دی؟

--- خلک د مړو غم کوی په ژوندو پسې نه ګرځي.

--- بډایان د چا نه اوري.

--- ښه کار هر چا ته خوند ورکوی.

برېښنا کوټ

په افغانستان کې د برېښنا د تولید لومړۍ فابریکه

زموږ هیواد د دنګو غرونو تر څنګه بهاند سیندونه هم لري، چې د هیواد په ګوټ ګوټ کې بهیږي. زموږ خلک زیاتره د دغو سیندونو له اوبو څخه د ځمکو د خړوبولو لپاره کار اخلي او د ځینو سیندونو له اوبو د برېښنا د تولید له پاره هم کار اخیستل شوی دی.

زموږ په هیواد کې اوس هم داسې سیندونه شته، چې د برېښنا د تولید ډېر زیات امکانات لري، لکه د اسمار سیند، د پیچ سیند، د الینګار سیند، د الیشنګ سیند، د مرغاب سیند، د هریرود سیند، د پکتیا او د شمل سیند.

دغه راز د هیواد په مرکزي برخو کې ځینې روان سپندګی چې د هلمند او ځینو نورو سپندونو مرستالان دي، د برېښنا د تولید لپاره ترې کار اخیستل کیدای شی. دا ډول ورتیا د بدخشان او تخار په سیمو کې ځینې نور سیندګې او سیندونه هم لري.

د ننګرهار د شینوارو پکتیا او خوست په ځینو درو کې که ځینو ورو سپندګیو ته بندونه واچول شي، نو نه یوازی دا چې زموږ د هغو سیمو خلکو ته به برېښنا برابره کاندي، بلکه د اوبو ذخیره به يې د اوړی او مني په موسمونو کې له بزګرو سره د ځمکو په خړوبولو کې هم مرسته وکاندي.

زموږ په هیواد کې د سیندونو له اوبو څخه د بریښنا د تولید له پاره د شلمی پیړۍ په دوهمه لسیزه کې کار اخیستل پیل شوي دي.

په افغانستان کې د بریښنا د تولید لومړی فابریکه په جبل السراج کې د سالنګ پر سیند جوړه شوه. د دې فابریکې د جوړولو کار د انګریزي ماهرینو له خوا په (۱۳۰۰ هـ ش- ۱۹۱۱م) کال پیل شو او په (۱۹۱٤م) کال پای ته ورسیدو. دا فابریکه (۲۸۹۰) کیلو واټه بریښنا تولیدوي. له دې فابریکې وروسته په هیواد کې د بریښنا تولید نوری وړې غټې فابریکې هم جوړې شوې دي.

د لاندېنیو لغتونو سمه معنا د لیندي ( ) څخه انتخاب کړئ.

دنګ: ----- (جګ، لوړ، ټیټ)

بهاند: ----- (بهیدونکی، ابشار، ولاړې، اوبه)

خړوبول: ----- (اوبه کول، لمدول، نه اوبول)

زموږ د هیواد د کومو سیندونو د بریښنا د تولید لپاره ګټه اخیستل شوې ده؟ (الینګار، اسمار، غوربند، سالنګ)

زموږ په هیواد کې د بریښنا د تولید پخوانۍ فابریکه کومه ده؟

(جبل السراج، چک، ماهیپر)

د افغانستان میوې

د افغانستان بیلابیلې سیمې د میوه دارو ونو د روزلو وړتیا لري.
د افغانستان د زمکو یوه برخه د میوه لرونکو ونو باغونو او باغچو نیولې ده.

زموږ په هیواد کې له باغی میوو سربیره، له غرونو او ځنګلونو هم ځینې میوې لاس ته راځي. د دغو میوو ونې د لوړو غرونو په ځنګلونو او یا په کوهستانی سیمو کې پیدا کیږي. دا میوې وچې او لمدی دي. د افغانستان د بیلا بیلو سیمو له باغونو دا لاندې میوې لاس ته راځي، لکه:

د انګورو بیلا بیل ډولونه چې ستر باغونه یې په کابل، پروان، غزنی، کندهار، هرات، سنچارک او د لوګر په ځرخ کې پیدا کیږي.

زردالو، شفتالو، سنځلی، منی، ناک، الوبالو، الوبخارا، الوچې، او ګیلاس د هیواد په مختلفو سیمو کې شته. د منو زیاتره باغونه د شمال په ځینو ولایتونو په تیره بیا د بلخ په ولایت کې پیدا کیږي. د لوګر پغمان او کوهدامن منې هم مشهورې دي. د انارو باغونه په کندهار، هرات تشقرغان، تګاب، د ننګرهار په خوګیانو او د لغمان په ګروچ کې شته. د تاشقرغان انځر ډیر مشهور دي. خو د انځرو باغچې د هیواد د ختیزو سیمو په شنو درو او د افغانستان په نورو سیمو کې هم شته.

مالټې، نارنج، سنتری، چکوتری، لوکاټ او کیلې د افغانستان په شرقی ولایتونو، لغمان، کنړ او ننګرهار کې پیدا کیږي.

دا ځکه چې د دې سیمو هوا په اوړی توده او په ژمی معتدله ده. او

دا ډول میوې په داسې اقلیم کې ښه وده کوي. د خوست د هوارو سیمو آب و هوا هم د دې ډول میوو لرونکو ونو روزنې ته برابره ده. په خوست کې هم دغه ډول میوو ونې وده کوي. توت د افغانستان په شرقي او جنوبي سیمو، د کابل شاوخوا، د افغانستان شمالي ځینو ولایتونو او د پروان په ولایت کې پیدا کیږي. د پروان توت ډیر مشهور دي. بادام د افغانستان په غوربند، لوګر، کابل، زابل، کندهار، سمنګان او ځینو نورو ځایونو کې شته.

د افغانستان د غرنیو سیمو او ځنګلونو په میوو کې پسته، غوزان، املوک، ممانې، ګورګورې، مرخنې، نانګه، شینې، او جنغوزې شامل دي.

زموږ میوې د هیواد له داخلي لګښتونو څخه زیاتې دي او زیاتره خارج ته استول کیږي.

تمرین:

د افغانستان په بیلابیلو سیمو کې چارمغز بیلابیل نومونه لري. تاسې ته په لښدیو کې د میوو نومونه درکړ شوي دي. تاسې پکې د چهارمغز نومونه غوره کړئ. (غوزان، متیک، جنغوزې، خوبانۍ)

انارو زموږ د هېواد په ځینو سیمو کې بل نوم هم لري، تاسې یې په لیندیو کې په نخښبه کړئ. (نګیږی، ممانه، غوره)

زردالو هم بل نوم لری، تاسې بل نوم په نخښبه کړی. (خوبانې، الو، شنی)

انګور ته ځینې پښتانه بل نوم اخلي دا بل نوم په لیندۍ کې وښیې.

(انګور، انار، شفتالو)

شپږم ټولګي

پښتو

لغتونه

په پښتو کې مشابه لغتونه ډېر دي، موږ يې څو مثالونه دلته راوړو:

لور ، غوټه ، زره ، کونډه ، بوره، توره ، لوړ او نور

هر پاسنی لغت څو معناوې لري. د هرې لاندينۍ جملې مفهوم ته په پاملرنه، دا لغتونه په مناسبو تشو ځايونو کې وليکئ؟

د زمرک انا ________ ده .

احمد پرون له بازاره ________ راوړه .

تور دلي تر اوسه لا د خپل نيکه ________ ساتلې ده.

د محمود پلار د ________ په ناروغۍ اخته دی.

زرک او توريالي پرون لمبل، زرک توريالی په اوبو کې ________ کړ.

د احمد د انګړ دروازه ________ نه لري.

د چا چې لوته زړه نه کېږي، ________ په لوټه تېره کوي.

د ښځې چې زوی مړ شي، هغې ته ________ وايي.

ښوونکي پر ________ تخته لغتونه وليکل.

د سلطان پلار مړ دی، موريې ________ ده.

خبره کوه د خدای له پاره، ________ وهه د ورور له پاره.

دهمايون مور ډېره خپه وه، چې يې ورور راغی، د زړه ________ يې ورته پرانيسته.

لاندې څو متضاد لغتونه ليکل شوي دي. له هر لغت سره، د مثال په شان، د هغه ضد وليکئ؟

مثال: اور اوبه

ستاينه	غم	سپين	لږ	رڼا	ځوان
ښادي	اور	ورغ	زوړ	تياره	ډير
غندنه	شپه	تور	اوبه	لوړ	ځوړ

اور	اوبه

د هر لغت له پاره له چوکاټ څخه هم معنا کلمه پیدا کړئ او د مثال په شان یې ورسره ولیکئ؟

مثال:	لغت	مترادف	
	لوړ	جگ	هڅه
	تیږه	________	دنیا
	هاند	________	جگ
	نږی	________	ډبره
	غړند	________	آرزو
	ستر	________	لوی
	هیله	________	مړاوی

Supported and coordinated by UNICEF and Save the Children (USA)

Printed at Intol Printing and Packaging